

Відгук

офіційного опонента, кандидата педагогічних наук
Каплінського Василя Васильовича на
дисертаційну роботу Новіцької Інеси Василівни
на тему «Формування професійних умінь
майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін
у процесі розв'язання педагогічних задач»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти

Опір, протиріччя, будь-яка складна педагогічна ситуація в освітньому процесі - це не сигнал біди. Навпаки, це сигнал народження нового: думок, ідей, рішень, сигнал пошуку. Очевидно і інше: долаючи опір, вирішуючи протиріччя, студент підіймається на більш високий рівень розвитку. Особливості професійної діяльності педагога (особливо її комунікативного компоненту) у тому, що вона потребує оперативного вирішення ситуацій, які постійно її супроводжують, що є можливим лише за умови сформованості професійних умінь, які виступають у якості найбільш ефективного інтелектуального інструменту для вирішення протиріч, що постійно виникають на практиці.

З огляду на це, доречно було б продовжити свій відгук на представлене до захисту дисертаційне дослідження словами відомого педагога і психолога Ювеналія Миколайовича Кулюткіна: «Рівень компетентності педагога... може бути визначений насамперед мірою сформованості його вмінь розв'язувати професійні педагогічні задачі».

І справді, багаторічний педагогічний досвід переконує в тому, що справжній педагог не той, хто знає матеріал, і навіть не той, хто добре володіє цим матеріалом, а той, хто вміє в обставинах шкільного життя, яке щосекунди змінюється, знаходити оптимальні рішення, хто вміє орієнтуватись у непередбачених педагогічних ситуаціях. Про це досить красномовно говорить і східна мудрість: «*Майстер не вчить, а створює ситуації*».

Отже для формування професійних умінь майбутніх педагогів дисертантка обрала саме той оптимальний засіб, який в найбільшій мірі спроможний включити теоретичні знання в роботу з формування означених умінь, активізуючи інтелектуальні ресурси особистості і не дозволяючи залишатись їм «дрімаючими потенціями».

Розв'язуючи педагогічні задачі за розробленою авторкою методикою, майбутній вчитель одночасно розвиває фахове мислення; аналітичні та комунікативні здібності, які стають внутрішніми умовами формування професійних умінь; формує винахідливість, необхідну в складних умовах шкільної дійсності; оволодіває досвідом пошукової та творчої діяльності; поглиблює знання теорії педагогіки, творчо застосовуючи їх на практиці; знайомиться із різноманітними способами педагогічного впливу. Все вищезазначене засвідчує актуальність та важливість дисертаційної роботи Новіцької Інеси Василівни.

Представлена до захисту робота підпорядкована єдиній логіці і достатньо повно презентує хід і результати дослідження. Слід відзначити міцне теоретичне підґрунтя, чітко окреслену методологію наукових підходів до розв'язання поставлених завдань, правильну організацію експериментальної роботи.

Важливим є те, що процес формування професійних умінь дослідниця не робить формально-технологічним. Вона звертається до мотиваційно - ціннісної сфери особистості майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін, будучи переконаною у тому, що лише тоді знання стають основою формування професійних умінь педагога, коли вони набувають ціннісного сенсу, пройшовши через мотиваційно-ціннісну сферу особистості.

І дійсно, як і в процесі фізичного розвитку людини її організмом може бути засвоєна лише їжа з цінними мікроелементами, а не просто та, яка заповнює шлунок, так і бути основою професійних умінь вчителя, тобто «прорости» в його особистість і стати керівництвом до дій можуть лише ті знання, які набувають особистісного, суб'єктивного смислу.

Отже, за логікою міркувань дисертантки, в основу вмінь можуть бути покладені лише ті знання, які не нав'язуються ззовні у формі готових висновків, а які «дозрівають», формуються в результаті створення відповідних умов, за яких особистість вміло підводиться до самостійних висновків, стаючи не пасивним їх споживачем, а активним творцем. Саме на створення таких умов засобом розв'язання педагогічних задач і спрямована запропонована авторкою дослідження поетапна методика.

Дослідниці вдалось на основі глибокого і різнобічного аналізу джерельної бази виокремити наявні суперечності, що потребують розв'язання, визначити основні напрями дослідження означеної проблеми, згрупувавши їх у кілька блоків і подавши у чіткій логічній послідовності (спочатку визначено чіткі теоретичні позиції щодо формування професійних умінь, науково обґрунтовано побудову моделі процесу їхнього формування, визначено критерії, показники та рівні сформованості професійних умінь та розкрито етапи методики їх формування).

Слід відзначити широку джерельну базу дослідження і міцну його теоретичну основу. Авторка здійснює складний дефінітивний аналіз ключових понять дослідження, грамотно проводить експеримент, доводить його результативність за допомогою якісного і кількісного аналізу, а результати дослідження належним чином апробовує у вітчизняних та зарубіжних публікаціях.

Заслуговує схвалення коректність визначення мети, об'єкта, предмета дослідження. Погоджуємось із окресленими завданнями дисертаційної роботи. Кожне положення наукової новизни та практичного значення дисертації формулюється конкретно і чітко як науковий результат. Розмежовано одержані наукові положення і прикладні результати, що впливають з теоретичного доробку здобувача. Практичне значення роботи конкретно відповідає на питання: що дає виконана роботи для практики професійної підготовки майбутніх педагогів з дисциплін природничо-математичного циклу.

Таким чином, аналіз основних позицій дисертації дозволяє скласти загальне позитивне уявлення про науковий апарат роботи, її теоретичні засади та визначає наукову цінність і логіку зазначеної праці, що представляє собою повний дослідницький цикл. Отже, основні концептуальні положення дисертаційного дослідження, що визначають стратегію і тактику дослідження, є переконливими.

У першому розділі «Теоретичні засади формування у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін професійних умінь» охоплено основні питання, що становлять теоретичну основу дослідження. Аналіз цього розділу засвідчує сформованість дослідницько-аналітичних умінь дисертантки, що проявились у здатності систематизувати об'ємний теоретичний матеріал; узагальнювати цитатні посилання і робити власні висновки.

Переконливим є висновок авторки про те, що проблема формування будь-яких практичних умінь, зокрема професійних умінь учителів природничо-математичних дисциплін, вимагає, перш за все, чіткого з'ясування суті поняття в м і н н я , здавалось би, вже достатньо дослідженого і зрозумілого, у його взаємозв'язку з знаннями та навичками, а також комплексного аналізу названих понять в їх взаємозалежності, можливого з позицій структури особистості, тобто того цілого, якому вони належать і компонентами якого виступають.

Адже досить часто, використовуючись в одному словосполученні «знання, вміння, навички», останні два поняття найчастіше зливаються в одне. Підмінюючи їх, ми таким чином розмиваємо поняття «вміння» і спрямовуємо його формування в рамки того шляху, по якому здійснюється формування навичок. Пошук дослідницею особливого шляху формування вміння, адекватного його сутності, вимагав їх чіткого розмежування. Враховуючи те, що в основі формування професійних умінь педагога лежить шлях, який вимагає не стільки тренування і закріплення певних способів діяльності, скільки тренування та напруження розуму, дослідниця великого значення у своїй роботі надає активізації діяльності майбутніх учителів

дисциплін природничо-математичного циклу, спрямованої на розвиток педагогічного мислення.

Такий підхід є цілком виправданим, оскільки формування професійних умінь педагога може здійснюватись лише в тісному зв'язку з розвитком мислення, бо будь-яка інтелектуальна операція або система операцій формується не сама по собі, а лише в ході мислення як безперервного живого процесу.

Якщо ж майбутній вчитель звик мислити стереотипно і шаблонно, тоді він не зможе правильно та успішно зорієнтуватися в нетиповій ситуації. Адже оперативність її рішення буде залежати від інтенсивності розумових операцій, які випереджають дії, тобто тих операцій, за допомогою яких практичні операції та дії регулюються.

У другому розділі достатньо повно охарактеризовано основні компоненти розробленої моделі та критерії, показники і рівні сформованості професійних умінь майбутніх педагогів. Своєрідною манерою викладу теоретичного матеріалу є деталізація автором змісту ключових дефініцій з посиланням на науковий доробок дослідників. У підсумку автором обґрунтовано необхідність упровадження розробленої моделі.

У третьому розділі розкрито основні етапи методики формування досліджуваних умінь, здійснено інтерпретацію одержаних результатів. Коректність організованого експериментального дослідження підтверджена чітким наскрізним баченням теоретичних підвалин та їх аргументованим використанням на кожному етапі експерименту.

Особливого схвалення заслуговує розроблена програма формувального експерименту, у якій враховано етапи, форми, методи роботи, форми контролю за діяльністю студентів. Програма вражає різноманіттям методичних пропозицій і знахідок. У підсумку рисунки та таблиці, розміщені на стор. 179 - 186, засвідчують позитивну динаміку сформованості професійних умінь майбутніх фахівців природничо-математичного спрямування.

В поетапній методиці особливої уваги заслуговує її спрямування на внутрішню мотивацію студентів в процесі формування професійних умінь. Адже інтерес є важливим у тому плані, що він п р и с к о р ю є набуття практичних умінь, оскільки активізує здібності, які є внутрішніми умовами успішного формування умінь. Саме тому в методичному арсеналі дослідниці - безліч різноманітних методів та прийомів, які допомагали їй при організації формуючого експерименту не тільки викликати інтерес, а й п і д т р и м у в а т и його.

Дисертантка переконливо доводить дієвість *ситуативного методу* в різних його варіаціях та у комплексі з іншими методами, який одночасно передбачає реалізацію освітнього та виховного потенціалу педагогічних ситуацій.

Застосування різних видів педагогічних ситуацій на практичних заняттях з дисциплін педагогічного циклу загалом забезпечує інтерес не тільки до їх змісту, а і до аналізу та розв'язання, оскільки щоразу вносить щось нове в кожне заняття, одночасно вводячи в творчу лабораторію викладача і демонструючи студентам різні методичні прийоми.

Оцінюючи дисертаційне дослідження Новіцької Інеси Василівни на тему «Формування професійних умінь майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін у процесі розв'язання педагогічних задач», як самостійне, логічно довершене і таке, що має теоретичне значення і практичну цінність, варто висловити певні застереження:

1. Потребує уточнення та розширення блок інформації, пов'язаний з характеристикою мотиваційного критерію сформованості професійних умінь майбутніх педагогів, обмежений лише мотивами вступу до вищого навчального закладу та мотивами відвідування навчальних занять. При цьому недостатньо уваги приділено мотивам, пов'язаним з прагненням майбутніх педагогів підвищувати рівень професійних умінь, на формування яких і спрямована пропонована дослідницею поетапна методика.

2. На наш погляд, у параграфі 3.2., пов'язаному з розкриттям поетапної методики формування професійних умінь, доцільно було б замість ілюстративного матеріалу з використання ділових педагогічних ігор під час формувального експерименту (стор. 147-154) подати ілюстрації розв'язання педагогічних задач як основного засобу формування професійних умінь майбутніх учителів дисциплін природничо-математичного циклу за досить вдало розробленим дослідницею алгоритмом.

3. Під час характеристики моделі формування професійних умінь (Розділ 2) доцільно було б замість подання у змісті дисертації загальновідомих класифікацій методів навчання сконцентруватись на конкретних методах, покладених в основу формувального експерименту та їх короткій характеристиці в контексті формування професійних умінь майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін.

4. Потребує уточнення (більш чіткого роз'яснення) зміст соціального критерію сформованості професійних умінь, оскільки подані у дослідженні його показники є загальними і мають позаконтекстний характер щодо формування професійних умінь майбутніх педагогів дисциплін природничо-математичного циклу.

5. У додатку В, де наводяться приклади задач, що використовувались під час формування професійних умінь спостерігається повторення (№4 і №13, №5 і №12, №3 і №16), причому одними і тими ж задачами з абсолютно ідентичними завданнями автор одночасно ілюструє блоки різних за своїм значенням і функціями задач: навчальних і соціально-виховних.

Оскільки зроблені зауваження стосуються більше формальної сторони наукового дослідження, мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Новіцької Інеси Василівни на тему «Формування професійних умінь майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін у процесі розв'язання педагогічних задач», яка є завершеним дослідженням, виконаним відповідно до вимог АК України, тому дисертантка заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата

педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки
Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

В. В. Каплінський

Г5свідчую
І Начальник відділу кадрів

